Przy niniejszym zjawisku jedno należy mieć na uwadze: kobieta rańtuch sprawiała wkrótce po ślubie, ewentualnie otrzymywała go od matki, o ile ta miała ich kilka. A zamożne kmiotki miały ich dużo, różnie szytych, bowiem specjalnie okoliczności wymagały określonego koloru. Np. w adwencie i poście nie wolno było nosić kolorowych, tylko białe. Że zaś rańtuchy były noszone stosunkowo rzadko i nadzwyczaj szanowane, mogły przetrwać, przechodząc z matek na córki, nawet do wieku. Kościołowi mogły też służyć dziesiątki, a nawet setki lat. Dziś spotyka się je we wsiach, w których już najstarsze kobiety nie pamiętają tej części stroju nawet o niej nie słyszały. Więc obrus, dawny rańtuch, zanotowany na końcu XVII lub na początku XVIII w. mógł pochodzić nawet ze schyłku XVI stulecia. Z tego prosty wniosek, że wiele dziś spotykanych egzemplarzy mogło powstać nawet w XVIII lub na początku XIX w.

Stwierdziliśmy powyżej szerokie tak w czasie jak i przestrzeni zjawisko, że kobiety z wszystkich stanów ofiarowywały do kościołów najozdobniejsze części swych strojów, tj. rańtuchy i chustki. Tutaj przechodziły na ołtarze, na których odprawia się ofiara Mszy św. W ten sposób dostępowały bardzo wysokiego awansu. Musiała więc w tej materii działać jakaś niezwykle silna legitymacja.

Według naszej hipotezy były nią, tak nauka jak i tradycja Kościoła, mówiące, że po narodzeniu Chrystusa Matka Boska powijała Go chustką zdjętą z głowy, zaś po śmierci w chustę, jaką ówczesne kobiety odziewały się [36]. Te części ubioru czy stroju, przynajmniej od średniowiecza zwią się u nas rąbkiem i rańtuchem (zawiciem). Ponieważ wieś z natury jest bardziej tradycyjna, najdłużej więc kontynuowała dawny strój, który niegdyś wspólny był wszystkim stanom. Stąd też w kościołach najwięcej zachowało się chłopskich rańtuchów, a tylko nieznaczna ilość mieszczańskiego ew. szlacheckiego pochodzenia. Są one dowodem głębokiej wiary naszego ludu i świadectwem wielkiego przywiązania do tradycji.

Powyższemu zjawisku wiele zawdzięcza historia kultury ludowej. Wyłącznie dzięki niemu zachowało się wiele okazów sztuki ludowej z ubiegłych wieków, w tym wypadku haftów, świadczących dobitnie, że w przeszłości kultura ludowa stała bardzo wysoko. Ale to już inne zagadnienia [37].

---

[36] Zagadnienie to autor konsultował z śp. ks. prof. dr Janem Kwolkiem, kanclerzem Kurii Biskupiej w Przemyślu.

[37] Autor niniejszego artykułu przygotowuje większą pracę na temat haftów, jako działu sztuki ludowej, opartą w dużej mierze na okazach zachowanych w kościołach wojew. rzeszowskiego.

ZOFIA LESZCZYŃSKA

ŚREDNIOWIECZNE STATUTA WIKARIUSZÓW KATEDRY KRAKOWSKIEJ

Wikariusze kościołów katedralnych i kolegiackich, vicarii perpetui, występujący w Polsce już z końcem XII w. spełniali rolę zastępców prałatów i kanoników w wykonywaniu ich obowiązków w zakresie liturgicznej służby kościelnej i łączyli się w korporację-collegium, communitas vel universitas vicariorum, odpowiednik kapituły kanoników.

Statuta regulujące prawa i obowiązki wikariuszów, określające ustrój kolegium i sankcje wobec jego członków spełniały taką rolę, jaką spełniały statuta kapitulne i pod ich też wpływem powstawały [1].

Najstarsze znane polskie statuta wikariuszowskie zostały uchwalone 11 II 1301 r. przez kolegium wikariuszów katedry wrocławskiej i przechowały się w redakcji z końca XV w.[2]. Zachowała się też wiadomość o ustanowieniu w r. 1354 statutów wikariuszów kolegiaty świętokrzyskiej we Wrocławiu aprobowanych bullą papieża Innocentego IV 30 IV 1360 r.[3]. Ogłoszone przez ks. St. Chodyńskiego statuta wikariuszowskie katedry włocławskiej pochodzą z r. 1470 [4].

Wydawane poniżej statuta wikariuszów katedry krakowskiej zachowały się w kopii z pierwszej połowy XVI w. Spośród opa-

---

[1] St. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich.* Kraków 1912, s. 91—94.

[2] Wydał je J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hofstiftes Breslau.* T. I. Breslau 1860, s. 672—690 w przypisie. Nie znał ich Zachorowski (l. c., s. 263) i uważał za jedyne wydane statuta wrocławskie.

[3] Theiner, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae.* T. I, s. 593—595.

[4] St. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej.* (Collegium vicariorum). Włocławek 1912, s. 203—220.

dicto capitulo celebrando sive per ignoranciam sive eciam per absenciam interesse neglexit, toto offertorio seu oblacione per totum tempus, quo reliquias ipsi domini viccarii pro devocione Christi fidelium concitanda exponere solent, totaliter privabitur; et nichilominus talis negligens sessioni ad ipsum ex ordine succedenti uno tamen grosso quociens sessionem habuerit per divisores premiatus subiacebit. Statutum [v] eciam est, ne quis fratrum absque gravi necessitate, interim, quo dictum capitulum generale celebratur, veniam a fratribus senioribus et iunioribus petens, ubi presertim vota ipsorum confratrum omnium ad hoc non affuerint, sub privacione prenotati offertorii discedere presumat. Item ceteris diebus, quando capitulum continuantur aut celebratur, iuxta statuta antiquiora, qui absens sine venia fuerit, in duobus grossis per ipsos divisores punietur.

Item eodem ut supra die per ipsos dominos viccarios superius expressos est decretum, quod nullus a duabus horis diurnis veniam a divisoribus obtinere valebit, sed si quis matutinas [w] non ex contemptu verum aliqua debilitate aut somni oppressione gravatus pulsum non audiens aut per absenciam neglexerit urgente necessitate ardua, ab una horarum divinarum a seniore divisore veniam habere poterit negocioque suo disposito ad anniversarium seu vigilias, si tunc easdem decantari contigerit, venire tenebitur; a quibus vigiliis et missa votiva, si quando occurerit, nullus veniam obtinere debet.

DE INFIRMIS

Anno Domini 1512 feria sexta ante Mathei apostoli et ewangeliste [66] domini viccarii canonicales ecclesie cathedralis Cracoviensis videlicet Martinus de Radomskie vicedecanus etc. et capitulum generale, quod de consuetudine et statuto ante festum S. Stanislai duabus septimanis in mayo et autumpno solent celebrari, continuandum convenientes et attendentes, quia statutum antiquum de infirmis confratribus tempore Volumiri vicedecani [67] cum ceteris viccariis ibidem descriptis facti eis nonnullam difficultatem inferebat, quod videlicet ipsi fratres infirmi omnibus porcionibus seu distribucionibus cottidianis percipere deberent ac si sani omnibus officiis eclesiasticis interessent, et utique tali statuto fortasse contraveniebatur, quia ipsis infirmis votive et Rorate denegabantur, statuerunt ac unamini voto maturaque super hoc tractacione habita decreverunt, quod si fratres infirmi qualicunque infirmitate deiecti preterquam, quod si unus alterum ex fratribus, (quod absit), mutilaret aut verberaret, que ipsius infirmitatis causa extitissent, in quo casu verberans verberato de suis porcionibus et non communitatis providere teneretur, omnibus porcionibus seu distribucionibus cottidianis videlicet anniversariis, offertoriis, votivis, Rorate, sepulturis, processionibus, hystoriis et generaliter quibusvis aliis porrectionibus et oblacionibus, quocumque nomine censeantur, et ex quacunque causa ipsis dominis viccariis evenientibus gaudere et participare debent non obstante, quod eciam extra castrum in ipsa infirmitate iacuerit, illi presertim, qui domibus specialibus carent, hac tamen condicione interiecta, ut si ipsi infirmi dum sani fuerant eiusdem supradicta officia ex contemptu non neglexerant aut se a laboribus eclesiasticis, ad quos tenebantur [x], temere

[66] 17 września.

[67] Wolumir występuje jako wicedziekan w pierwszym statucie niedatowanym (por. wyż.); nie udało się dla niego znaleźć ram chronologicznych. Powoływany tu statut z czasów Wolumira nie zachował się (por. Wstęp s. —).

[v] na marg. ręką XVII w. *Non datur venia tempore capituli generalis.*

[w] na marg. ręką późniejszą *Nota melius, ex crapula affectio.*

[x] na marg. późniejszą ręką *Notandum et observandum.*

non subtraxerant, alias tales pro voluntate ipsorum dominorum viccariorum eciam infirmi existentes piis correctionibus subiacebunt.

STATUTUM DE DIVISORIBUS ET ELECTIONE EORUM

Item statuimus et habere volumus sub pena suprascripta inviolabiliter observanda, quod duabus septimanis ante festum S. Stanislai martiris gloriosi tempore maii instantis omnes fratres nostri predicti in Craconia protunc existentes more solito et consueto ad locum consuetum capituli et ad capitulum ipsorum hora terciarum per dictum vicedecanum aut eius certum nuncium avisati et sollicitati ad diem deputatum conveniant et matura deliberacione et tractatu sufficienti ac consilio prehabitis duos viccarios de confratribus nostris predictis eligant in divisores, qui ipsis dominis viccariis videbuntur ad talia facta et negocia disponenda magis idonei, industriosi, utiliores et competenciores. Si autem predicti fratres in duos divisores predictos in capitulo predicto [y] convenire non poterint et diversi in diversos vota sua transtulerint, extunc illi eligantur et sint divisores, in quos maior pars vota diffunderit et porrexerit. Si autem predicti duo divisores et confratres nostri infra annum predictum existentes fuerint negligentes, reperti, inprovidi, tardi vel dilapidatores bonorum ipsis commissorum et si maior pars in numero non dignitate fratrum nostrorum predictorum ipsos aut aliquem ipsorum destituere voluerit extunc in una parte minori ipsos vel aliquem quocunque tempore anni licite potest et valebit vigore presentis statuti destituere et deponere ac alium vel alios loco ipsius vel ipsorum de fratribus predictis modo predicto subordinare.

NOVICIUS VICCARIUS FACIAT PRANDIUM

Item [z] statuimus quod quicunque viccariorum assecutus fuerit viccariam, ille infra unum mensem faciat prandium viccariis ecclesie eiusdem.

Item [a-a] statuimus de cetero, ut quicunque non interfuerit prime mane misse, vesperis, ille eodem die careat omnibus porcionibus.

IURAMENTUM IN RECEPCIONE VICCARII [b-b]

Ego P. iuro ad sancta Dei ewangelia, quod iura et consuetudines racionabiles, antiquas et approbatas universitatis dominorum viccariorum ecclesie Cracoviensis pro posse bona fide servabo, secreta et consilia capituli ipsorumque michi fuerint revelata in dampnum et preiudicium eorum nulli pandam. Bona universitatis communia et comodum ubicunque salubriter potero, procurabo et promovebo. Item bona et proventus vicarie mee indebite alienata ad ius et proprietatem omnibus iustis modis et racionabilibus, quibus potero, revocabo. Sic me Deus adiuvet et hec sancta Dei ewangelia.

IURAMENTUM DOMINORUM DIVISORUM

Ego S. iuro ad sancta Dei ewangelia, quod bona et proventus universitatis dominorum viccariorum communia cure mee hac vice commissa debita ani-

[y] na marg. późniejszą ręką *Nota bene de divisoribus eligendis.*

[z] na marg. ręką późniejszą *Nullum.*

[a-a] na marg. ręką XVII w. *Statutum de duabus horis.*

[b-b] roty przysiąg i fragment ewangelii wypisane większym i bardziej ozdobnym pismem.